

Petrás Ede

DIÁKÉLET AZ ALFÖLD KISVÁROSAIBAN

Jelen tanulmány három alföldi kisváros diákságának társadalmi összetételét és hallgatói életének néhány jellegzetességét mutatja be a 2006/07. tanévben elvégzett empirikus kutatás alapján. A kutatásban alkalmazott Alföld-fogalom a nagytáj magyarországi részére vonatkozik, mely jó közelítéssel a hat alföldi megye területét, valamint Pest megye déli, alföldi részét foglalja magában. A nagytáj településszerkezeti adottságainak és urbanizációs folyamatainak figyelembevételével, az eképpen lehatárolt területen belül a megyeszékhelyeken kívül minden városi rangú települést kisvárosnak tekintettem (Beluszky 2001).

AZ ALFÖLDI KISVÁROSOK FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYHÁLÓZATÁNAK KIALAKULÁSA ÉS FEJLŐDÉSE

Az alföldi kisvárosok jelenlegi felsőoktatási intézményrendszerének közvetlen előzményei a 19. század folyamán alapított tanítóképző intézetek és a 20. század első felében létrejött középfokú mezőgazdasági iskolák voltak. Ennek örökségként a pedagógiai és a mezőgazdasági tudományterület még ma is domináns szerepet tölt be az intézmények képzési struktúrájában.

Míg a mezőgazdasági iskolák állami intézmények voltak, addig a tanítóképzőket általában a helyi protestáns egyházak tartották fenn, és szervesen illeszkedtek a településük mezővárosi múltjában kialakult oktatási hagyományokhoz. 1948-ban ezeket az iskolákat államosították, s elvették a függetlenségüket biztosító földbirtokaikat, alapítványaikat is. Ezáltal megszűntek az iskolai egyesületek, és a továbbiakban csak igen korlátozottan érvényesülhetett a nagy tanáregyéniségek városformáló, közösségfejlesztő és innovatív jelenléte. Az uniformizált, internacionalista iskolák elméletben az államszocializmus marxi-lenini-sztálini értékeit képviselték, a gyakorlatban viszont általában értéksemlegesek voltak, és „kivonultak” a nevelésből, a társadalom formálásából.

Az államszocialista rendszer oktatáspolitikájának egyik legfontosabb célja az volt, hogy a gazdaság munkaerőigényének megfelelő képzési struktúrát hozzon létre. Az alföldi kisvárosok és környékük esetében ezeket az igényeket a nagyüzemi mezőgazdasági termelés elterjedése, és a nők tömeges munkába állása határozta meg. 1949-ben a szarvasi és a kecskeméti tanítóképzőben megkezdték az óvónők képzését, 1950-ben pedig a különféle agráriskolákból létrehozták a mezőgazdasági technikumok egységes rendszerét.

Egy évtizeddel később felsőfokú szintre emelték a mezőgazdasági szakemberek, illetve az óvodai és általános iskolai pedagógusok képzését, miáltal több al-

földi kisváros (Baja, Jászberény, Szarvas, Mezőtúr, Hódmezővásárhely, Hajdúböszörmény és egy ideig Karcag) felsőfokú iskolavárossá vált. Ezzel egyidőben – a vidéki ipartelepítéssel párhuzamosan – főiskolai szintű műszaki képzések létesültek az Alföld néhány nagyvárosában, valamint a kisvárosok közül Baján.

Az intézményfejlesztési folyamat következő állomásaként az 1970-es évek elején a szovjet érdekszférában akkor uralkodó duális felsőoktatás elve alapján főiskolává minősítették a felsőfokú mezőgazdasági technikumokat és tanítóképző intézeteket.¹ Az agráriskolák esetében a főiskolává válás együtt járt az intézményi önállóság elvesztésével, mivel a reform során integrálódtak a nagy agrártudományi egyetemi központok egyikébe (az alföldi karok esetében ez általában a Debreceni Agrártudományi Egyetemet jelentette). A tanítóképző főiskolák ezzel szemben egészen az ezredfordulóig önálló intézményként működtek tovább. A folyamat betetőzéseként 1990-ben végül az óvónőképző intézetek is főiskolai rangot nyertek (óvónőképző főiskolák) (Pukánszky–Németh 1999).

Az államszocialista korszak intézményfejlesztésének mérlege az Alföld számára összességében kedvező, a kilencvenes években a nagytáj felsőoktatási ellátottsága fejlettebb és kiegyenlítettebb volt, mint a Dunántúlé (Forray–Kozma 1999). Az intézményhálózat legnagyobb hiányossága a képzési kínálat szűk spektruma volt, mely egyfelől az Alföld oktatási hagyományainak, másfelől pedig az államszocializmus idején megvalósított szakfőiskolai modellnek az öröksége.

A hazai felsőoktatási intézmények számára az 1990-es évek legfontosabb eseménye az volt, hogy a felsőoktatás expanziója a látványos gyorsulás szakaszába lépett. A hallgatók megnövekedett száma, illetve a piaci rendszerre áttérő ország új gazdasági és társadalmi szükségletei számos új képzést és képzőhelyet hívtak életre (Kozma 1998).

Az alföldi kisvárosok felsőoktatása szempontjából e folyamat legjellemzőbb megnyilvánulása talán az volt, hogy új tudományterületek jelentek meg a főiskolák képzési kínálatában. A mezőgazdasági karok a csökkenő presztízsű agrárképzés mellett gazdasági és műszaki képzéseket indítottak, az óvo- és tanítóképző főiskolák pedig szociális területen bővítették profiljukat, továbbá több egyetem és főiskola is indított kihelyezett képzőhelyet az Alföld kisvárosaiban. Az expanziós folyamat nyomán a képzési együttműködések új hálózata kezdett spontán módon kifermődni a felsőoktatási intézmények között. Tovább színesítette ezt a képet, hogy 1990-ben Nagykőrösön újra elindult a korábban államosított, majd megszüntetett református tanítóképzés.

Az expanziós és diverzifikációs folyamatot tovább árnyalták a gyors egymásutánban kialakuló oktatáspolitikai törekvések hatásai is. E kampányszerű központi

¹ A duális felsőoktatási rendszer lényege az egyetemek és más harmadfokú oktatási intézmények közötti éles különbségtétel (Scott 1988). A Szovjetunióban megvalósult – és a hivatkozott reform során hazánkban is lemásolt – duális rendszer második szintjének meghatározó elemei a szakfőiskolák, melyek egy-egy meghatározott ágazat számára képeztek – az egyetemi diplomásoknál alacsonyabb presztízsű – gyakorlati szakembereket.

beavatkozások közül az ezredforduló éveinek intézményi integrációs törekvései, majd a legutóbbi fél évtizedben érvényesülő bolognai folyamat gyakorolta a legjelentősebb hatást a felsőoktatás helyzetére, fejlődésére.

A KISVÁROSI INTÉZMÉNYEK TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSE ÉS HALLGATÓI ÖSSZETÉTELE

A hazai felsőoktatási rendszer mai társadalmi küldetésének és presztízsvizonyainak kialakulása a hetvenes évekre tehető. Nemes Nagy (1980) országos, a korabeli felsőoktatás teljes vertikumára kiterjedő elemzése szerint, ekkorra már erős hierarchia volt megfigyelhető az egyes intézmények között képzésük szintje, szakterülete és helyszíne alapján, az 1973-as adatok szerint a hallgatók társadalmi háttere és középiskolai tanulmányi eredménye alapján az egyetemek összetétele jóval kedvezőbb volt a főiskoláknál, a regionális összehasonlítás pedig Budapest egyértelmű előnyére mutatott rá a vidéki képzőhelyekkel szemben.

Az általunk vizsgált intézményi kör szempontjából releváns még a fenti kutatás azon tapasztalata is, hogy az Alföld főiskoláinak hallgatói összetétele általában kedvezőtlenebb volt az országos átlagnál. Ezen belül a legszegényebb családokból az agrárfőiskolák diákjai származtak, a legalacsonyabb végzettségű szülők gyermekei pedig az óvóképzőkbe, és szintén az agrárfőiskolákra jártak (Nemes Nagy 1980).

Az alföldi kisvárosokban működő főiskolák láthatóan az országos felsőoktatási intézményhálózat legalacsonyabb presztízssű elemei voltak. E helyzet azonban nemcsak negatív következményekkel járt. A kedvezőtlen szociális összetétel és a rosszabb középiskolai eredménnyel bejutott hallgatók magas aránya arra utal, hogy a főiskolák a társadalmi mobilitás és az esélyegyenlőség széles csatornáiként funkcionáltak.

A hetvenes évek felsőoktatási intézményhálózatának vizsgálata, az egyes tájegységek gazdasági szerkezete, és a fiatalok intézményválasztása közötti összefüggésre is rávilágít. Míg az iparosodott térségekből származó hallgatók a műszaki karokon voltak fölülreprezentáltak, addig a mezőgazdasági karokra az agrárjellegű területekről jelentkeztek nagyobb arányban (Nemes Nagy 1980). E megfigyelés alapján arra következtethetünk, hogy a döntően mezőgazdasági jellegű Alföld kisvárosaiban működő agrárfőiskolák, az adott korszakban a lokális társadalom mobilitási esélyeinek igen fontos tényezői voltak.

Tanulmányunk központi kérdése az, hogy a felsőoktatási intézmények helyzetében, szerkezetében és képzési kínálatában, a hetvenes évek óta bekövetkezett jelentős átalakulás során, hogyan változott a kisvárosi intézmények hallgatói összetétele és presztízse. Továbbra is a mobilitás csatornáiként funkcionálnak a térség alacsonyabb státuszú fiataljai számára? Az oktatás értéksemlegességének még ma is erős beidegződése ellenére, van-e valamilyen szerepe a felsőoktatásnak az ifjúság nevelésében, az értelmiségi létre való fölkészítésében?

AZ EMPIRIKUS VIZSGÁLAT

A tanulmány alapját képező empirikus vizsgálatot három alföldi kisváros, Szarvas, Hódmezővásárhely és Nagykőrös négy felsőoktatási karán végeztem el. A vizsgált intézmények nappali tagozatán tanuló hallgatóknak a tanulmányaik színhelyéről alkotott véleményéről, és néhány személyes adatáról kérdőív segítségével tájékoztam. A minta létrehozásakor igyekeztem az első évfolyamot már elvégzett hallgatókat kiválasztani, mert egy év elvégzése után már a távolabbról érkezett hallgatóknak is rendelkeznie kell valamekkora tapasztalattal iskolájuk városáról.

A kérdezést szervezetten, tantermi körülmények között, néhány hallgatói csoporttal valósítottam meg, az oktató előzetes engedélye alapján az előadások első, vagy utolsó húsz percében. A kari órarendek áttekintése alapján igyekeztem lehetőleg minél több szak és évfolyam hallgatóit bevonni a mintába. A tervezett 200-240 kérdőívből az egyes karokon 46-tól 76-ig terjedő, összesen 227 darab kérdőívet készítettem el.

A kérdőív három kérdéscsoportja a városra, a főiskolára és a válaszadó személyére vonatkozott. A kérdőív megtervezésének fontos szempontja volt, hogy a lehető legtömörebb és lényegre törőbb formában jussak hozzá a hallgatóktól várt információkhoz. Az ily módon létrejött rövid, két oldalas terjedelmű – vagyis egy lapon elférő – kérdőíveknek számos gyakorlati előnye volt az adatgyűjtés és az adatbevitel során. A gyakorlati előnyök mellett a főnti szempont érvényesítésének van egy etikai oldala is: arra törekedtem, hogy a lehető legkevésbé éljek vissza a – vizsgálatom elkészültében nem érdekelt, s ennek ellenére önként együttműködő – hallgatók és oktatók türelmével.

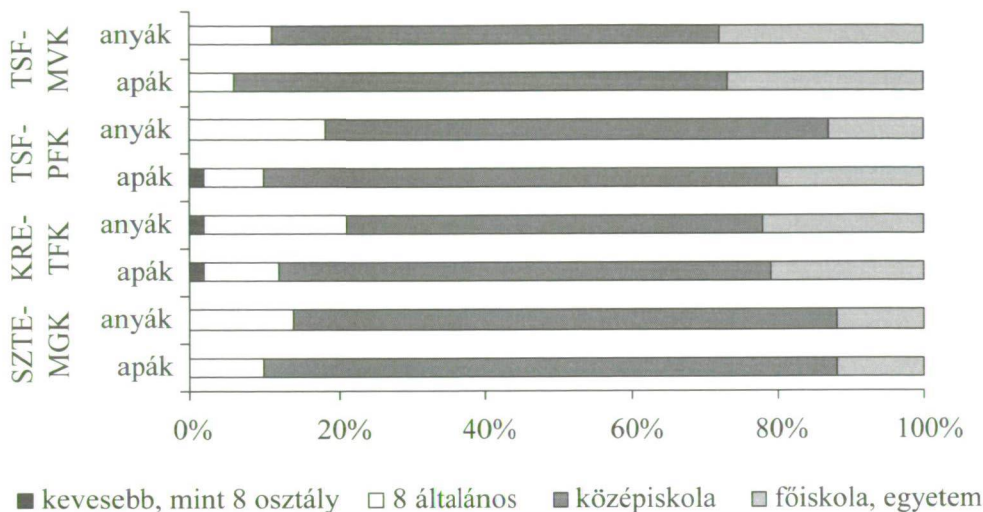
A kérdőív rövidegében rejlő potenciális adatvesztést azáltal igyekeztem elkerülni, hogy a kérdéseket körültekintően, a vizsgálat hipotéziseinek és kérdéseinek többszöri, alapos megfontolásával fogalmaztam meg, összevetve a szakirodalomból ismert példákkal, valamint egy – kollégáim körében megvalósított – próbakérdés tapasztalataival.

A HALLGATÓK TÁRSADALMI HELYZETE

Ha áttekintjük a kérdőíves vizsgálatom során megkérdezett hallgatók társadalmi helyzetét, akkor kiderül, hogy a legtöbb hallgató középfokú végzettségű szülők gyermeke. Ezen túl azonban már lényeges különbségek vannak az egyes karok között. A legtöbb osztályt a szarvasi mezőgazdászok szülei végezték. A hódmezővásárhelyi szülők jellemzően középvégzettségűek, a középiskolát végzettek aránya itt jelentősen meghaladja a többi hallgatói csoport szüleiét. Mindkét pedagógiai kar hallgatóinak szülei között átlagon fölüli a legföljebb általános iskolai végzettségű anyák aránya. A nagykőrösiek szülei között viszont a diplomás anyák aránya is magasabb az átlagnál, így itt jellegzetesen kétpólusú mintát kapunk. Egy má-

sik fontos különbség a vizsgált karok között, hogy a szarvasi mezőgazdasági kar hallgatói valamivel magasabb státuszú családokból érkeztek (1. ábra).

1. ábra: A nappali tagozatos hallgatók szüleinek iskolai végzettsége

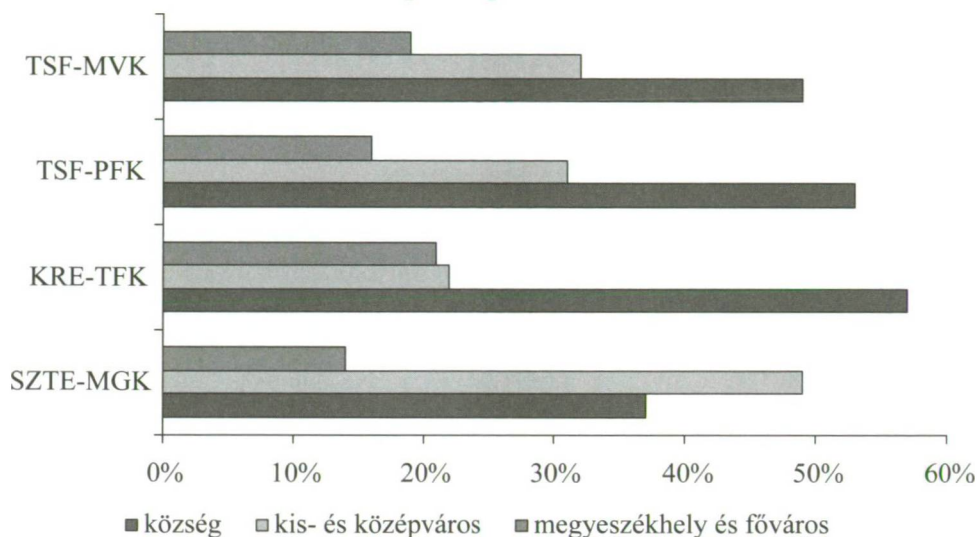
Forrás: hallgatói kérdőívek (N=227).

A különböző iskolai végzettségű szülők eltérő intézményválasztási preferenciáiból arra következtethetünk, hogy a társadalom alacsonyabb státuszú csoportjai számára elsősorban a pedagógiai karok vonzóak. A nagykőrösi kar viszont ezzel egyidőben a magasabban kvalifikált szülők körében is komoly presztízzsel bír.

E két társadalmi réteg találkozásának oka az lehet, hogy az intézmény vallásos jellege egyaránt vonzó a református értelmiségiek, valamint a tradicionális vallásossághoz közelebb álló, alacsonyabb társadalmi státuszú rétegek számára. E föltevés még inkább kidomborítja a nagykőrösi kar sajátos, a másik három intézménytől eltérő hallgatói összetételét – ami már az iskolaválasztási motivációk elemzése során is megmutatkozott. Jellemző adat, hogy az 1998-ban fölvételt nyert nappalis hallgatók több, mint 70 %-a valamelyik református gimnáziumban szerzett érettségit (*Jubileumi évkönyv 1990–2005*, 2005).

Ha a hallgatók lakóhelyének jellegét vesszük górcső alá, akkor megállapíthatjuk, hogy a községekből érkezők aránya a két pedagógiai karon a másik két iskolánál jóval magasabb. Hódmezővásárhelyen ezzel szemben a kisvárosi lakóhely dominál, ami az esetek többségében magát Hódmezővásárhelyt jelenti. A megyeszékhelyekről és a fővárosból érkezett hallgatók aránya pedig a szarvasi mezőgazdasági karon a legmagasabb (2. ábra).

2. ábra: A nappali tagozatos hallgatók lakóhelyének megoszlása településtípus szerint

Forrás: hallgatói kérdőívek (N=227).

Ez a megoszlás teljesen egybehangzik a szülők iskolai végzettségére vonatkozó adatokkal. Megállapíthatjuk tehát, hogy az egyes hallgatói csoportok társadalmi státuszának e két dimenziója erős konzisztenciát mutat: míg a sarvasi mezőgazdasági karon megfigyelhető egy elit-jelleg, addig Hódmezővásárhely a kisvárosi középrétegek, a pedagógiai karok pedig az alacsonyabb státuszú falusi családok jellemző iskolái.

A hódmezővásárhelyi kar fontos jellemzője, hogy – az oktatók véleménye szerint – igen magas, 50 % körüli a földdel rendelkező, gazdálkodó családok gyermekeinek aránya. Ennek legfontosabb oka az lehet, hogy a környékbeli gazdálkodók közül sokan úgy látják, a térségben a mezőgazdaság még ma is húzóágazat. Figyelembe véve a helyi hallgatók magas arányát, egy másik lehetséges magyarázat a kis- és közepes méretű helyi gazdaságok nagy száma, mely a hódmezővásárhelyi hagyományokban, és – ezzel összefüggésben – a kilencvenes évek során újjászületett tradicionális birtokszerkezetben gyökerezik.

A fentieket összegezve megállapítható, hogy a hódmezővásárhelyi kar elsősorban a kisvárosi, mezővárosi középrétegek iskolája, a sarvasi mezőgazdasági karra ezzel szemben inkább magasabb társadalmi helyzetű hallgatók járnak. A kistelepléseken lakó, alacsonyabb végzettségű rétegek gyermekei számára pedig elsősorban a pedagógiai karok jelentenek mobilitási csatornát – bár a nagykovácsi kar a rétegjellegénél fontosabb a felekezeti jellege. Témánk szempontjából talán a hódmezővásárhelyi karra vonatkozó empirikus tapasztalatok bírnak a legnagyobb jelentőséggel. Itt ugyanis a hallgatók társadalmi helyzete, települési kultúrája igen

közel áll az iskolájának otthont adó város társadalmához. Ennek alapján föltételezhető, hogy e hallgatók a többi kar diákjainál valamivel aktívabban részt vesznek Hódmezővásárhely életében.

A HALLGATÓK MENTÁLIS KÉPE INTÉZMÉNYÜK VÁROSÁRÓL

A hallgatók életének jellegéről a társadalmi helyzetre vonatkozó „kemény” változók mellett, olyan tényezők is releváns információt nyújtanak, mint a diákok közérzete, tanulmányaik városáról kialakított mentális képük, vagy a helyi társadalomról kialakított véleményük. A hallgatók tudatában kialakult városimázsról a szemantikus differenciálskálák módszerével tájékozódtam (1. táblázat). Mivel a két szarvasi kar hallgatóinak fejében élő városkép között nem találtam érdemi különbséget, a könnyebb átláthatóság érdekében válaszaikat egységesen kezelem.

1. táblázat: A városok hallgatói megítélése²

	Hódmezővásárhely	Nagykőrös	Szarvas	A karok átlaga
csúnya-szép	2.92	2.73	3.51	3.05
egyhangú-változatos	2.39	1.88	2.73	2.33
zajos-csendes	2.70	3.12	2.44	2.75
szegény-gazdag	2.39	2.30	2.71	2.47
komor-vidám	2.51	2.39	3.07	2.66
szennyezett-tiszta	2.61	2.40	3.07	2.69
falusias-városias	2.63	2.02	2.84	2.50
hanyatló-fejlődő	2.88	2.36	3.12	2.79
veszélyes-biztonságos	2.92	2.80	2.73	2.82
zsúfolt-tágas	2.84	2.84	2.76	2.81
régies-modern	2.39	1.98	2.64	2.34
zárkózott-befogadó	2.84	2.40	3.04	2.76
igénytelen-kulturált	2.92	2.63	3.20	2.92
széthúzó-összetartó	2.63	2.66	2.85	2.71

Forrás: hallgatói kérdőívek (N=227).

A táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy – néhány, a mezővárosias jellegű kis-

² A hallgatók négyfokú szemantikus differenciálskálán értékelték tanulmányaik városát az egyes szempontok szerint. Például a csúnya-szép fogalompár esetében (1: csúnya, 2: inkább csúnya, 3: inkább szép, 4: szép). A teljesen egybehangzó pozitív megítélést a 4.00, míg a teljesen egybehangzó negatívát az 1.00 érték tükrözi. 2.99 fölött beszélhetünk erősen pozitív, 2.00 alatt pedig erősen negatív hallgatói megítélésről (vastagítással kiemelve).

városok települési minőségét általánosságban tükröző közös imázslemtől (szép, kulturált, biztonságos, tágas) eltekintve – a három vizsgált város karaktere erősen különböző a hallgatók tudatában.

Szarvas vonzó és kényelmes életet kínáló kisváros, mely nem annyira gazdasági fejlettségével vagy modern élettempójával, hanem inkább tisztasága, rendezettsége, élhető környezete által éri el ezt a hatást. Mindazonáltal a három vizsgált település közül Szarvas imázsára jellemző leginkább a modernség tudateleme. E következtetést megerősíti az, hogy a modernitáshoz – szorosabban vagy lazábban – kapcsolódó más imázslemek (kulturált, fejlődő, vidám, városias, zajos, zsúfolt) is kivétel nélkül Szarvason voltak a legerősebbek. A hallgatók mentális képe e városról kitűnő példáját nyújtja a kisváros pozitív értelmezésének.

Ezzel szemben Nagykőrös esetében a város hallgatói megítélésének pozitív (csöndes, tágas és biztonságos) és negatív (egyhangú, régies, falusias) tudatelemei egyaránt a kisváros negatív értelmezését idézik, mely a szegénység és a hanyatlás képzetével társulva meglehetősen statikus és provinciális képet fest a városról.

Hódmezővásárhely imázsa jóval kiegyensúlyozottabb a másik két településénél. A hallgatók általában kedvező képet festenek a városról, ám ez sokkal kevésbé egyértelmű, mint Szarvas esetében. Enyhén ugyan, de jelen van a szegénység, az egyhangúság és a régiesség tudateleme is, ami egy tradicionális, ám mára kissé megkopott fényű város mentális képét körvonalazza. E benyomást megerősíti az, hogy a provinciális kisvárosi jelleg olyan – Nagykőrös esetében egyértelműen negatív kontextusban megjelenő – előnyös tulajdonságai is észlelhetőek, mint a település tágas és biztonságos mivolta.

A szemantikus differenciálskála eredményeit lényegében megerősíti a hallgatók véleménye a városokra vonatkozó néhány állításról (2. táblázat).

2. táblázat: A hallgatók véleménye a városokra vonatkozó néhány állításról³

	SZTE-MGK	KRE-TFK	TSF-PFK	TSF-MVK	A karok átlaga
Jó megélhetési lehetőségeket nyújt lakóinak.	2.29	2.22	2.40	2.27	2.30
Könnyen el fogsz itt helyezkedni a végzettségeddel.	1.86	1.84	1.47	1.74	1.73
Lakói könnyen befogadják az idegeneket.	2.93	2.57	3.00	2.96	2.87

³ A hallgatók négyfokú skálán véleményezték az egyes állításokat (1: egyáltalán nem igaz, 2: inkább nem igaz, 3: inkább igaz, 4: teljesen igaz). A teljesen egybehangzó egyetértést a 4.00, míg a teljesen egybehangzó egyet nem értést az 1.00 érték tükrözi. 2.99 fölött beszélhetünk erősen pozitív, 2.00 alatt pedig erősen negatív hallgatói megítélésről (vastagítással kiemelve).

	SZTE-MGK	KRE-TFK	TSF-PFK	TSF-MVK	A karok átlaga
A fiatalok könnyen tudnak lakáshoz jutni, családot alapítani.	2.29	2.29	2.31	2.16	2.27
Jól el van látva árucikkkel, szolgáltatásokkal.	2.91	2.63	3.09	3.18	2.95
Jól megközelíthető.	3.42	2.96	2.78	2.62	2.95
Lakói jól tudják érvényesíteni közös érdekeiket.	2.49	2.45	2.74	2.62	2.58
Jó kulturális, szórakozási lehetőségeket nyújt.	2.45	1.82	2.91	3.18	2.59

Forrás: hallgatói kérdőívek (N=227).

A hallgatók véleménye szerint Szarvas kiemelkedik az életszínvonal, az ellátottság, valamint a helyi kulturális és szórakozási lehetőségek tekintetében. Mind ebből egy prosperáló, fejlett gazdaságú, jó anyagi és kulturális helyzetű település képe bontakozik ki. Ellentmond ugyanakkor e benyomásnak a pályakezdési, letelepedési lehetőségek igen kedvezőtlen megítélése. Ennek oka talán az lehet, hogy sem a helyi oktatási intézmények, sem pedig az állandó racionalizálásra kényszerülő szarvasi agrárszektor nem képes évről évre számottevő létszámú munkaerő fölvetelére, így a végzett hallgatók nem sokat profitálnak a város prosperitásából. Egy további negatívum a város viszonylag rossz megközelíthetősége, amelynek okai egyértelműen a város relatíve kieső fekvése, a vasúti fővonal és az autópálya hiánya, a városon áthaladó 44-es főút alacsony haladási sebessége, továbbá az a tény, hogy – az intézményei fő beiskolázási területüket képező – Békés megyében is periférikus fekvésű.

A szarvasi pedagógus hallgatók általában kedvezőbben ítélik meg a várost a mezőgazdasági kar diákjainál. Ennek oka talán az, hogy – érdeklődési területükkel és esetleges óvó/tanítói hivatásukkal összefüggően – kevésbé gyakorlatias, inkább idealista módon tekintenek a valóságra. Saját elhelyezkedésüket és Szarvas kulturális lehetőségeit viszont ennek ellenére kedvezőtlenebbnek ítélik a mezőgazdász hallgatóknál. Előbbire a szakma jelenlegi kedvezőtlen társadalmi és politikai kontextusa, míg utóbbira az agrárosokénál esetlegesen valamivel magasabb igény-szintjük nyújthat magyarázatot.

Hódmezővásárhely legfőbb erénye az ott tanuló diákok szemében a város jó megközelíthetősége, illetve a karon végzettek – és általában a fiatalok – viszonylag kedvező pályakezdési, letelepedési esélyei. A szarvasi helyzet ellentétképpen, itt a főnti megítélés egy nem túl kedvező gazdasági helyzet képével párosul. Az ellentmondás föloldása talán a vásárhelyi agrárszektor jellegében rejlik. A város birtokszerkezete ugyanis jóval fölaprózottabb Szarvasénál, s e kisgazdaságok a legutóbbi időkig még valamilyen szinten fönntarthatónak bizonyultak. E kisgaz-

daságok a Szarvasra jellemző kisszámú közép- és nagyvállalkozásnál jóval több új munkaerőt tudnak fölszívni. Hódmezővásárhely megítélése egyetlen területen sem marad alatta mindkét városénak, így – a szemantikus differenciálskála eredményével egybehangzóan – e város mentális képe a legkiegyensúlyozottabb a hallgatók tudatában.

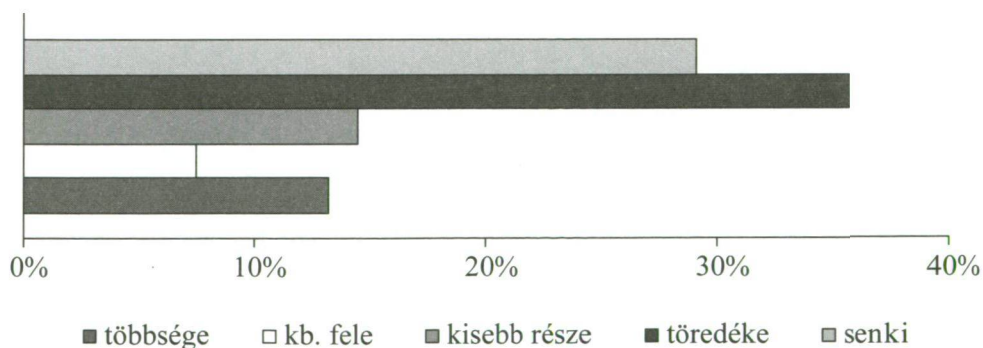
Ugyancsak megerősíti a fenti következtetéseket Nagykőrös megítélése, hiszen nem volt egyetlen állítás sem, amellyel kapcsolatban mindkét másik városnál kedvezőbb volna az imázsa. A megkérdezett hallgatók Szarvashoz és Hódmezővásárhelyhez képest alacsonyabb életszínvonalat, zártabb társadalmat, rosszabb ellátottságot, gyöngébb helyi társadalmat és rosszabb kulturális, illetve szórakozási lehetőségeket vázolnak föl. Az egyetlen olyan terület, amelyben viszonylag kedvező a város megítélése, az a fiatalok letelepedési, életkezdési esélye. Ebben a budapesti és környéki munkaerőpiac elérhetősége, a napi ingázás helyi széles elterjedtsége, valamint a viszonylag alacsony ingatlanárak játszhatnak fontos szerepet.

A HALLGATÓK HELYI TÁRSADALMI RÉSZVÉTELE

A hallgatóknak a helyi életben való részvételét a kérdőív két kérdésének segítségével igyekeztem megismerni: a helyi barátok arányán, valamint a helyi civil szervezetek működésében való részvételükön keresztül.

A városban, de az intézményen kívül megismert barátok száma mindegyik kar hallgatói esetében meglehetősen alacsony. A hallgatók mintegy kétharmadának alig van, vagy egyáltalán nincsen helyi barátja. Halványan bár, de megfigyelhető egy kétpólusú eloszlás is: a többségében helyi barátokkal rendelkező hallgatók sokkal nagyobb részét teszik ki a mintának azoknál, akiknek nagyjából azonos számú helyi és nem helyi barátjuk van (3. ábra).

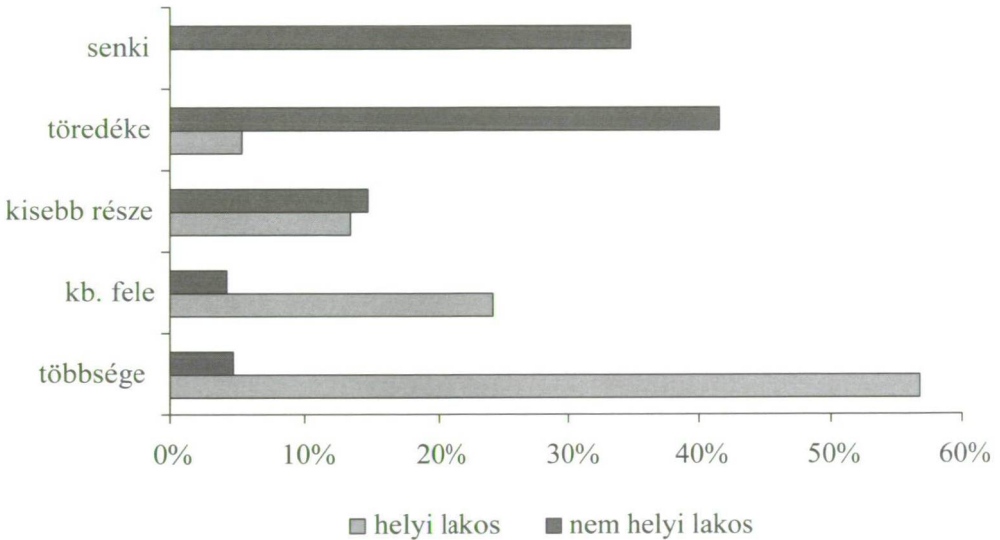
3. ábra: A helyi lakosok aránya a vizsgált hallgatók baráti körében

Forrás: hallgatói kérdőívek (N=227).

Föltételezhető, hogy a minta kétpólusú mivoltának magyarázata a helyi és a nem helyi hallgatók közötti különbség. Föltevésünkkel egybehangzik az, hogy a helyben lakó hallgatók aránya a teljes minta 16,3 %-a, vagyis nagyjából ugyanannyi hallgatóról van szó, mint azok, akik többségében helyi barátokkal rendelkeznek. A 4. ábra különválasztva mutatja be a helyi és nem helyi hallgatók baráti körének területi megoszlását.

4. ábra: A helyi barátok aránya a helyi és nem helyi hallgatók baráti körében

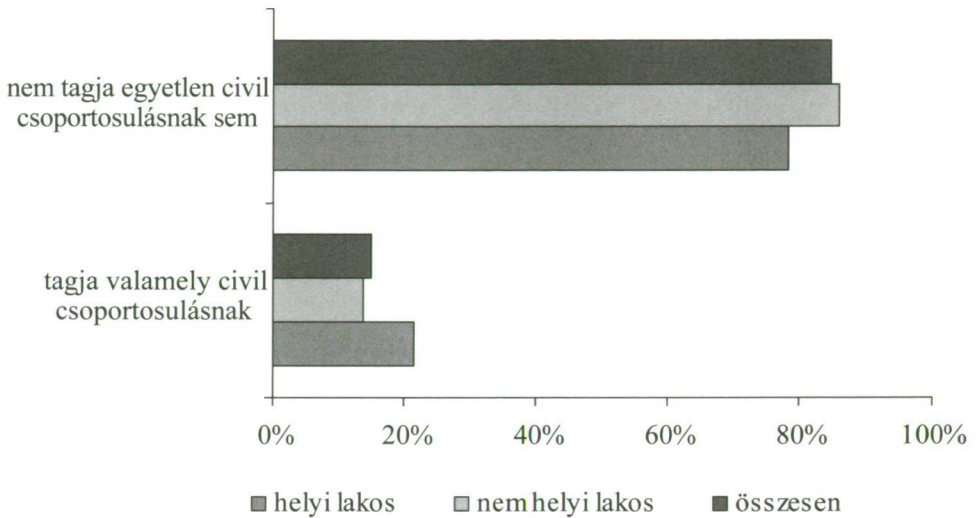

Forrás: hallgatói kérdőívek (N=227).

Az ábrán jól látható, hogy a két hallgatói csoport karakteresen elkülönül. A két változó igen erős összefüggése igazolja föltevésünket: míg a helyi hallgatóknak elsősorban helyi barátaik vannak, addig a más településekről érkezett hallgatók az iskola falain kívül általában nem alakítanak ki baráti kapcsolatokat. Ez az empirikus tapasztalat egyértelműen cáfolja azt a várakozásunkat, mely szerint a más településekről érkező hallgatók kulturális csereviszonyba kerülnének a befogadó város ifjúságával.

A hallgatók helyi társadalmi részvételének másik indikátora a helyi civil életben való részvétel. Az e kérdésre adott válaszok a helyi barátok arányához hasonló tendenciát mutatnak – komolyabb helyi különbségek nélkül. A hallgatóknak – még a rendkívül tágra megfogalmazott kérdésre is – csupán 15 %-a számolt be arról, hogy látogat valamilyen helyi rendezvényt, kört vagy társaságot. Ezek között is főülreprezentáltak a helyben lakó diákok, ez azonban a meglehetősen alacsony elemszám valamint a szignifikáns összefüggés hiánya miatt érdemben nem befolyásolja az összképet (5. ábra).

5. ábra: A hallgatók részvétele a helyi civil életben, lakóhely szerint
Khi-négyzet próba = 0.216: nincsen szignifikáns összefüggés.

Forrás: hallgatói kérdőívek (N=227).

A hallgatók helyi társadalmi részvételére vonatkozó empirikus tapasztalatok azt mutatják, hogy a jelenlétüktől remélt minőségi hatások jórészt megmaradnak a lehetőség szintjén. A helyi társadalomban való formális és informális jelenlét lényegében a helyben lakó hallgatókra korlátozódik, míg a távolabbról érkezők nem hagynak komolyabb nyomot maguk után a helyi életben. Ebből következően a vizsgált városok közül egyedül a hódmezővásárhelyi hallgatók társadalmi részvétele gyakorol érzékelhető hatást a város életére, amit elsősorban a helyből érkezett diákok egy része által kifejtett erősebb társadalmi aktivitásnak lehet köszönni.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az alföldi kisvárosok felsőoktatási intézményeinek hallgatóságára vonatkozó empirikus vizsgálatom legfontosabb tanulsága az, hogy a hallgató ifjúság szempontjából az államszocializmus „virágkora” óta eltelt évtizedek során, a felsőoktatást érintő jelentős demográfiai, politikai, szocio-ökonómiai és szervezeti átalakulás ellenére, az intézmények által nyújtott lehetőségek még napjainkban is lényegében változatlanok.

Az expanziós és diverzifikációs folyamatok ellenére máig viszonylag szűk az alföldi, kisvárosi felsőoktatás képzési kínálata, és szívből továbbél az intézmények hagyományosan alacsonyabb státuszú hallgatói összetétele és alacsony

presztízse is. Az ebből fakadó kedvező társadalmi funkciót, a kisvárosi felsőoktatásnak, mint az alacsonyabb státuszú ifjúság mobilitásának csatornájaként való működését empirikus tapasztalataim szerint a pedagógiai karok valamivel erőteljesebben megőrizték.

Vizsgálatom egy további eredménye az a megfigyelés, hogy – bár az egyes főiskolai városok által nyújtott légkörben és lehetőségekben jelentős különbségek mutatkoznak – a diákévek során az értelmiségi létre jellemző társadalmi szerepek szocializációjára általában továbbra sem kerül sor.

IRODALOM

- BELUSZKY P. (2001): *A Nagyalföld történeti földrajza*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus.
- FORRAY R. K.–KOZMA T. (1999): *Regionális folyamatok és térségi oktatáspolitikai*. Budapest: OKI.
- Jubileumi évkönyv 1990–2005* (2005). Nagykovács: Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar.
- KOZMA T. (1998): Expanzió. *Educatio*, 7 (1): 5-18.
- NEMES NAGY J. (ed) (1980): *A felsőoktatás területi kapcsolatai*. Budapest: FPK.
- PUKÁNSZKY B.–NÉMETH A. (1999): *Neveléstörténet*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- SCOTT, P. (1988): Unified and Binary Systems of Higher Education in Europe. In Burgen, A. (ed): *Goals and Purposes of Higher Education in the 21st Century*. *Higher Education Series*, 32: 37-54.